

УДК 93/94:929 Ђурећ В.

DOI: <https://doi.org/10.22182/pr.6422020.12>

Осврт

Никола Жутић - Велебитски

Београд

IN MEMORIAM - ВЕСЕЛИН ЂУРЕТИЋ

Прогнаник из српске историјске науке

Послије дуге и тешке болести, коју је стоички и оптимистички подносио, преминуо је велики српски историчар др Веселин Ђурећ. Рођен је у Мојановићима, у српској Зети, 17. маја 1933. а преминуо у Београду 18. фебруара 2020. године. Био је дугогодишњи научни савјетник Балканолошког института САНУ и једно краће време Института за савремену историју. У ратним годинама постао је и члан Сената Републике Српске. У време рата за одбрану западног српства (1991-95), у више наврата је боравио у најзападнијој српској земљи – Републици Српској Крајини, соколећи народ и трезнећи га од југокомунистичких заблуда.

Врсног аналитичара и синтетичара историјских догађаја, предводника ревизије антисрпске историографије, неправедно су заобишли катедре филозофских факултета, а на крају и највише научно звање српског академика, захваљујући понајвише антисрпским коминтерновско-комунистичким догматским структурама власти али и анационалној групацији академика природних наука и појединих догматских колега из историјских института.

Реалност је да у комунистичким временима српски историчари нису уопште могли објективно писати о српској историји, нарочито о равногорском покрету Југославенске војске у Отаџбини. Објективније су писали проф. др Бранко Петрановић и проф. Др Јован Јоца Марјановић, али и даље под

ограничењима притиска владајуће соцреалистичке идеологије. Они су од својих генерацијских колега љевичара средином осамдесетих година трпили нападе због истицања четничког антифашизма. Међутим, осамдесетих година се еруптивном снагом српског националисте појавио др Веселин Ђуретић, сенатор Републике Српске, али у исто време и „прогнаник“ из академијиних редова Српске (АНУРС-а) али и САНУ, вјероватно као неподобан српски десничар који пише „екстремну истину“.

Др Веселин Ђуретић је писац петнаест књига и више стотина чланака, прилога и критика. Његова изражена национална активност („ослобађања српског догматског ума“) креће од почетка осамдесетих година критичким чланком „Антисрпске манипулације у Црној Гори“, којим жели своју „поцрвењелу Зету“ вратити предачком српству Војисављевића и Немањића. Своју мисао о органском јединству српског народа јачао је тезом о јединству Срба разних вјера: Срба-римокатолика, Срба исламске вјере и православних.

Срби и Југословени старије и средње генерације добро памте велику буру коју су изазвале Ђуретићеве књиге „Влада на беспућу“ (Београд, 1983) и двотомно дело „Савезници и југословенска драма – између националних и идеолошких изазова“ (издање САНУ, 1985), које је доживјело чак четири издања (права ријеткост у области историографије). Прво су је издали Народна књига и Балканолошки институт САНУ 1985. године. Друго проширено и допуњено издање је означено као издање аутора, а објављено је у организацији Западноевропске епархије СПЦ у Брауншвајгу.

Наведене књиге су изазвале највећу „компартијско-државну кампању у СФРЈ“, након које су забрањене. У центру свих критика налазио се став да је овим дјелом „учињен покушај рехабилитације злочиначког четничког покрета ђенерала Михаиловића“. Кампања је била толико жестока да је „случај Ђуретић“ био главна тема многих партијских састанака диљем Југославије, а бројни Срби који су га подржавали, позивани су на одговорност. Аутору је претило десетогодишње утамничење, а књига је 1986. и судски забрањена. Књига је, међутим, и даље била доступна читаоцима јер је пиратски

умножавана, а сам аутор, др Веселин Ђуретић, постао је радо виђен гост у разним срединама, нарочито код српске дијаспоре. У Конгресу САД-а 1988, одржао је предавање под насловом „Косово у мрежи политичких манипулација“

Ускоро, са „појавом српског народа“, крајем осамдесетих, слободно се појавио и Ђуретић у Београду и Србији, па је, на крају, за све његове идеолошке и политичке патње, књига „Савезници и југословенска ратна драма“ 1992. године добила најпрестижнију научну награду „Слободан Јовановић“. Рецензент и уредник књиге „Савезници и југославенска ратна драма“, академик Радован Самарцић, доживио је бројне непријатности од ком-партијских цензора, који је на суду бранио Ђуретића и његову књигу, али без успјеха. О томе је Самарцић записао слиједеће: „Бранио сам Ђуретића на суду и остао поражен. Али, имао сам бар то задовољство да из близине осматрам како дјелују завршни изданци једног режима и менталитета. Један мој млађи пријатељ, рекао ми је у јеку гунгуле која се дигла поводом Ђуретићеве књиге да ће његово ‘дело изазвати преламање српске историје на двоје‘ и да „њоме почиње једно ново време, то се и догодило““. Академик Владо Стругар је у промотивној бесједи (14. јуна 1985) у препуној свечаној дворани САНУ истакао да ће „ова књига, намах, напосто зграбити читаоца“.

Посебно ћу скренути пажњу на Ђуретићеву књигу „Разарање српства у XX веку – идеолошка употреба историје“, објављена 1992, која најбоље осликава сав српски трагизам у кобном вијеку. Академик Радован Самарцић се опет обратио читаоцима као рецензент и аутор предговора слиједећим текстом: „Књига Веселина Ђуретића о разарању Српства неће помоћи само појединцима који читају историју да увиде докле су стигли у свом савладавању истине или у својој изгубљености на странпутицама“.

Године 1997. Ђуретић је објавио студију „Употреба Русије и Запада“, да би 2015. објавио друго, знатно допуњено и прерађено издање, под насловом „Запад и Стаљинска Совјетија на путу разбијања Југославије у 20 веку“. Ђуретић је записао да се „ово друго издање много не мења у општем смислу, али се мења у документационом, јер више него прво, ово друго

илуструје фаталну улогу Русије која траје све до доласка на власт Путина“. О књизи је рецензент првог издања, књижевник Зоран Глушчевић, између осталог написао: „Неоспорна је заслуга историчара и историјског филозофа Ђуретића што је прометејском ватром осветлио и синтетизовао суштину српске историјске егзистенције у 20. веку и одредио непогрешиве параметре за визуирање и дефинисање наших историјских грешака, заблуда, илузија и промашаја“.

По Ђуретићу, у коминтерниној Москви је настао мит о великосрпском националном угњетавању Хрвата, „који није имао никакве везе са стварношћу; напротив, ратом осакаћена Србија између два свјетска рата није достигла ни средњи просјек југословенског развитака. На оваквим основама дјеловао је и Јелцинов режим: он је помогао америчко-њемачком и ватиканском програму етничког чишћења РСК“. Закључио је да је „новој препорођеној Русији, коју персонификује Владимир Владимирович Путин, требало неколико година да изађе из мрака стаљинистичких антисрпских стереотипа, јер су они већ били ушли у широку друштвену орбиту, у школске уџбенике свих нивоа. Колико је због дугог једноумља и нова Русија била обманута показаћу на примјеру једног догађаја с краја прошлог и почетком овога вијека. Поводом 50-годишњице побједе над фашизмом у Москви је одликован Туђман, а 2005. године, поводом 60-годишњице и други хрватски предсједник С. Месић, синовац предводника хитлеровско-павелићевских јединица код Стаљинграда, потпуковника Марка Месића. Овог крволока Стаљин је на основу Титовог предлога, пред сам крај рата поставио за команданта југословенске интернационалне бригаде, а он је послије уласка у Србију од српских националиста затражио да му приђу“.

Ђуретић је, дакле, проницљиво поставио историјске претпоставке руско-српског неспоразума који се завршио српском трагедијом изазваном титовским антисрпским обманама Стаљина и Комитерне. Ђуретић се зато пита „зашто је Београдска Операција у јесен 1944, један од највећих ослободилачких подухвата Црвене армије, довела на власт антисрбе и антијугословене? Он констатује да су „српски монархистички националисти, дочекујући на граници Русе као браћу, били запрепашћени када су видели да их Црвеноармејци

не виде у аутентичној православно - словенској светлости, да су их тамо уместо загрљаја сачекала наређења да се разоружају, или да прихвате Титову команду“. У унутрашњости Србије такви сусрети су, по Ђуретићу, били још више запрепашћујући, јер су се дешавали и после заједничких ослободилачких акција, нпр. у Крушевцу, Краљеву и др: „Запрепашћењу и тузи није било краја када су сазнали да се иза ове велике војске креће Југословенска интернационална бригада под командом потпуковника Марка Месића, човека који се антисрпски доказао још 1941, па је од Павелића био одређен да буде предводник „хрватских јунака“ на Стаљинград. Како су тек били згранути Михајловићеви команданти када их је овај у име краља Петра позивао да се ставе под његову команду“.

„Резонујући на нивоу епилога процеса“, који се збио у задњој деценији XX и у првој половини XXI века, Ђуретић је устврдио да су захваљујући различитим употребама, односно злоупотребама антисрпске Русије, Срби доживели трагедију, „после косовске највећу у својој историји“. Стаљински ученик Тито искористио је Совјетију, односно српско русофилство партизанског покрета, да оствари антијугословенске и антисрпске и антиинтернационалистичке циљеве, односно да, користећи се српском и руском победом, створи велику Хрватску на углавном српском етнојезичком простору. На тој основи настајала је „нова друштвена свест, и код Руса и код Срба, производећи генерације које су титовске, односно стаљинске намете прихватале као истините“.

Као изразити русофил, Ђуретић је прецизирао своје пледирање за српско окретање Русији које је алтернатива националног опстанка, али то, по њему није значило да тиме тражи окретање леђа Западу, јер „Светосавски гледајући, Срби су од вајкада представљали мост између Истока и Запада. Они данас тај мост могу обновити наслањајући се на пројекције западног и Евроазијског јединства“.

Ђуретић је с пуно енергије писао о историји проказаног и сатанизованог равнорског четничког покрета, који је у југославенској друштвеној збиљи остао на нивоу лажног описа комунистичког побједника. Тај комунистички побједник је гомилао лажи о четничком наци-фашизму,

кољачком сангвинистичком нагону, бескомпромисној освети. У српску научну збиљу и дан данас тешко продиру ревизори комунистичке тоталитарне историографије, пошто су комунистички историчари кумовали таквој представи о српској монархистичкој герили. Ђуретић је, дакле, објелоданио суштину комунистичке (партизанске) стратегије кориштења већинског српског партизанског дијела бораца за остварење великохрватских циљева, за које су се од почетка 1943. у све већем броју почели ангажовати Хрвати – домобрани и усташе, које је комунистичко хрватско руководство у све већем броју примало у партизанске редове. На тај начин партизанска борба је све више ишла у антисрпском правцу, с прагматичним циљем извлачења хрватске усташке и домобранске војске из позиције поражених – некажњених крвника – и потом стварања национално чисте комунистичке Хрватске. Ђуретић је био мишљења да су бројни Срби православни наивно улетили у партизанске редове и својом борбом диљем Југославије оставили незаштићено своје „завичајно“ српско становништво, и на крају омогућили стварање „великохрватске Југославије“.

Поменуте Ђуретићеве књиге су склопљене од коцкица историјског мозаика који људе и догађаје одређује на нивоу историјског спектра. Ђуретић је, како је и сам истицао, судио из угла епилога процеса, у конкретном случају југославенског, а у њему српског. Тај епилог се показује као потпуни национални сумрак, као насиље над природно-историјским развојем народа, односно, као ретроградни историјски обрт. Ђуретић се пита: „Ако је епилог једног историјског тока деструктиван, какав је југославенски, његово објашњење захтјева одговор на питање: како је до свега тога дошло? Како је и зашто уништен српски антинацистички покрет отпора, југославенске грађанске (либералне) оријентације?“ Овако постављено питање, сматра Ђуретић, „антитеза је цјелокупној југословенској историографији о тзв. Народноослободилачком покрету и социјалистичкој револуцији. Тиме се не доводи у питање антинацистички и ослободилачки карактер комунистичког партизанског покрета, али се доводи у питање конструктивност оне његове димензије, тоталитарне свехрватске национал-комунистичке, која се „величанствено“ тј. лажно, представљала као југословенска социјалистичка револуција.

Као одговор на позив београдског Вишег суда да сведочи на процесу рехабилитације ђенерала Драже Михајловића, Ђуретић је 2012. написао књигу - елаборат: "Рехабилитација Ђенерала Михајловића оправдава све српске ратне позиције 1941-1945." која је темељна антитеза целокупној титовско комунистичко политикантској историографији. У овом елаборату аутор је саопштио и сензацију да гробно место Михајловића не треба тражити јер је Ђенерал бачен у кавез побеснелих паса и поједен.

Ђуретић је имао у плану да објави своје животно мемоарско дјело „Драма - случај Ђуретић на неотитоистичкој југословенској позорници 1985-1991“, које је у суштини било приказ афере коју је покренула његова двотомна књига Савезници и југословенска ратна драма, „у компартијској пропаганди урнисана као ‘узнемирујућа за све народе и народности Југославије, са ауторским одговорима научно-елаборатског карактера, чије објављивање у току афере није дозвољавано“. Ђуретић је дао неке напомене о садржају овог мемоарског дјела: „Када се ради о мемоарима ‘малог човјека’, аутор је упућен да се огледа на специфичан начин. Пошто мојој маленкости врхови неотитоистичке власти, нарочито они устоличени у Београду, те југословенска јавна гласила, нису дозвољавали да благовремено одговорим на бројне критике везане за књигу ‘Савезници и југословенска ратна драма’, ја сам без обзира на то, на критике благовремено одговарао, и то у виду научно сачињених елаборација актуелне ситуације и те коментаре ћу уврстити у анализу ‘случаја’“.

У овом мемоарском спису Ђуретић је на особен начин приказао понашање Брозовог режима према САНУ, према њеном Балканолошком институту, а и према Институту за савремену историју. Назначене су неке и по „аутора угрожавајуће политичке поруке“. Везано за САНУ Ђуретић ми се у више наврата повјеравао истичући лош однос одређених анационалних кругова у САНУ према његовом научном раду, поготово што је више деценија провео у академијном Балканолошком институту и што му је Академија, у време академика Самарџића, објављивала студије и научне радове. Доставио ми је „компромитирајући“ дио текста из мемоара који је у претходном тексту најавио да ће га објавити, а који је

припремио под насловом „Прича о једном субјективистичком понашању кадровске политике САНУ према мојем научном гену“. Ђуретић је „нашао за сходно“ да од мјеродавних у САНУ затражи одговор на питање: зашто се деценијама онемогућавао његов избор за академика, иако је препоручиван од најкомпетентнијих научника, који су његове бројне књиге називали прекретничким (од академика Самарџића, Динка Давидова, академика Стругара па и Драгољуба Живојиновића)?

Ђуретић је одустао од публикавања овог фрагмента књиге како не би компромитовао цјелокупну Академију, „све до времена док се наша врхунска установа и морално и научно не одреди према мом проблему. Нема сумње да ће се моја мемоарска књига масовно читати, јер садржи многе чињенице које говоре и о сумраку Српства и о сумраку Југословенства на великом раскршћу историје“. Ђуретић је у својој мемоарској књизи документовао оцјене да је он филозофско-историјским путем освијетлио велико историјско раскршће, не само у српској него и у југословенској историји, показујући и завјереничке токове антисрпске политике. Ђуретићев мемоарски запис није само анализа догађаја који се тичу само аутора него и њихова елаборација током читаве дугогодишње кампање, проблемско-историјског и политиколошког карактера. Због наведених квалитета Ђуретићев мемоарски запис би свакако требало објавити (уз одређене цензорске захвате како се не би препознали негативни актери цијелог процеса).

Када се завршио рат у Републици Српској и Републици Српској Крајини Ђуретић је добио одређена признања, али се с протоком времена нашао у “позадини”, истина, „неколико мјесеци прије тога додијелише ми Орден Његоша првог степена и Крст милосрђа а протјерани Крајишници Орден Николе Тесле“, а одликован је и од предсједника Републике Србије Томислава Николића. Ђуретић је забиљежио да су „послије Дејтона у први план испливали и ‘неки научници’ који су минулу српску ратну драму посматрали са стране“, а он је скинут са списка академика АНУРС-а, иако је био један од њених утемељивача.

Док су хрватски и албански центри у националну орбиту фанатично убацивали митове и легенде, како наводи Ђуретић,

„српски учењаци су се држали тзв. критичке историографије (на челу са „недодирљивим“ Руварцем-Н.Ж), онемогућавајући познаваоце старина да покажу и митолошке темеље српског идентитета“. Критиковао је „једног истакнутог академика“ који је „чак верификовао илирско поријекло Албанаца, иако су сами албански научници то негирали“. Само једном су била отворена врата САНУ изучаваоцима старина („неоромантичарима“), на научном скупу „Албанци нису Илири“, на захтјев академика Михаила Марковића.

Ђуретић је крајем 2015. написао осврт на књигу проф. др Војислава Шешелја „Српски народ мора да ослободи Косово и Метохију“, у којој су сабрани материјали Хашког трибунала за ратне злочине почињене на подручју бивше Југославије. Српска радикална странка се 2017. одужила др Ђуретићу објављивањем његове аналитичке студије „Једно тумачење нововјековне српске историје у југословенском контексту – на бранику науке и Отаџбине.“ Књига износи поруке из његове књиге „Савезници и југословенска ратна драма“ са „врха компартијске државе, инкриминисане и судски забрањене, а које су потврђене у наставку Другог свјетског рата (1991-95) и његовим рецидивима који још увек трају“. Књигу је посветио својим унучићима Виду и Олги.

*

Др Веселин Ђуретић је сахрањен на Новом бежанијском гробљу у присуству најближе родбине, великог броја пријатеља и поштовалаца. На жалост сахрани др Веселина Ђуретића, сем ријетких изузетака, нису присуствовале колеге историчари из САНУ, Академије науке и умјетности Српске, из историјских института и других научних и културних институција. Од значајних личности из научног и политичког живота Србије сахрани је, са најближим сарадницима из Српске радикалне странке, присуствовао Ђуретићев велики пријатељ, саборац на националним задацима одбране западних српских земаља, проф др Војислав Шешелј. Весу су достојанствено испратили и његови највјернији саборци из Владе Републике Српске Крајине. Били су присутни бројни прогнани Крајишници, у мањем броју представници из Републике Српске. Колико сам

запазио из Весине родне Црне Горе није било веће присуство српског народа. Многи изгледа осјећају и даље респект од његових научних резултата који се нису свиђали ни тзв. националним ни анационалним српским државним, научним и политичким структурама, које су са страхопоштовањем али и накнадним омаловажањем одбацивале његову „екстремну истину“.

На крају овог мог посљедњег мемента изражавам велико лично поштовање према колеги и пријатељу Веси. Нека је вјечна слава и хвала др Веселину Ђуретићу за непрекидну и беспопштедну борбу за опстанак и спас ојађеног српства.

---

* Овај рад је примљен 15. маја 2020. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 22. маја 2020. године.